

MOLNÁR BEÁTA – FRAZON ZSÓFIA

MINDENNAPI TIGRISEINK – EGY KÖZÖSSÉGTEREMTŐ MÚZEUMI KÍSÉRLETRŐL

Van egy mondat, egy állítás, amely az utóbbi másfél évben behálózta számos múzeumszimpatizáns és múzeumlaikus ember életét is. Ez a mondat nyilván magában rejt koncepciót és paradigmát is, de ami a legfontosabb: mindennapi praxisokat és rutinokat, gyűjtési, olvasási és fogyasztói szokásokat, gondolkozásmódokat és kérdésfelvetéseket generált és alakított – közösséget teremtett.

Van egy hely, ahol e köré az állítás köré gyűlnek az emberek. Szinte alig merem leírni, hogy online térről van szó, nehogy összerendezzünk az utóbbi idők online-dömpingje miatt. De nem kényszerből ilyen, nem valahonnan *kintről* került az online-ba *be*, hanem eleve oda született, hogy bárki számára elérhető, majd ismerős és otthonos legyen. Be és ki lehet lépni, a tartalmak közötti összefüggésekbe akár be is lehet költözni. Ez a hely egyelőre egy Facebook-csoport, később lesz majd online archívum is.

Vannak emberek, akik tudtak kapcsolódni ehhez a mondathoz és helyhez, ők éltetik, tartják fenn a dinamikáját, emelik közösségi szintre a jelenséget. Ezen belül pedig van egy kurátor, aki mindezt összehangolja és rendszerezi, kapcsolatot tart a csoport tagjaival. Közben végig gondolkodik, értelmez, keretez, olykor provokál. A kurátor belül van tehát, nem kívülről gesztikulál vagy irányít. A kurátor több egy karmesternél vagy idomárnál.

Vegyük hát sorba! A mondat: „*A tigris a múzeumban, az tigris a múzeumban és nem a tigris*”

„A tigris a múzeumban,
az tigris a múzeumban
és nem a tigris”

Kenneth Hudson angol újságírótól és muzeológustól származik 1977-ből.¹ A hely: *NEM A TIGRIS / múzeumi gyűjtőkampány*.² A kurátor: Frazon Zsófia etnográfus.

Hudson az állítását a mindennapi valóság és a múzeumi világok közötti különbség érzékeltetésére használta. A múzeum terében ugyanis átalakul fikció és valóság, élő és élettelen viszonya, a reprezentáció és interpretáció kiemeli, keretezi és átértelmezi a hétköznapi valóságot, új és más jelentésekkel tölti fel. „A tigris a múzeumban” metafora olyan interpretációs kísérleteket aktivál, amelyek elkerülhetetlenek a múzeumokról való érdembeli gondolkodáskor. A gyűjtőkampány tehát – amellett, hogy nem-a-tigriseket gyűjt – a mindennapi és a múzeumi tekintet összeolvasásának árnyalására törekszik, emellett „kampányol”. Íme a kampányszöveg: „KÜLDJ EGY TIGRIST! Fontos, hogy: vedd észre; gondolj Kenneth Hudsonra, és próbáld összevetni »A tigris a múzeumban, az tigris a múzeumban és nem a tigris« idézettel; legyen a tigrissel személyes találkozásod (tehát ne netes keresés legyen); csinálj róla egy fotográfiát; küldj adatokat, néhány mondatot vagy akár egy történetet! Az eddigi tigrislelőhelyek között van múzeum, archívum, cirkusz, cukrászda, kirakat, könyvtár, piac, búcsú, utca, képtár, iskola, reptér, palota, családi archívum, nyaraló, otthoni ruhatár és könyvek lapjai. A »múzeum« tehát láthatóan tágan értelmezhető, metaforává alakítható közeg. A tigrisek pedig teljes alakú kitömöttek, vitrinlakó trófeák és könyvek, regénybeli változatok, de leginkább műtárgyak és műtárgyakon látható ábrázolások. Ami azonos bennük: hogy mindegyikük »nem a tigris«. Mert: a tigris a múzeumban, az tigris a múzeumban és nem a tigris. 999 tigris a cél. Az eddig beérkezett tigrisekből egy nyitott archívum épül, számozással” – olvasható a budapesti Néprajzi Múzeum MaDok-programjának leírásában.

Fontos szempont, hogy a NEM A TIGRIS gyűjtőkampány spontánul alakult,³ egy múzeumi olvasókör és beszélgetéssorozat indította el. Ma már több mint 740 nem-a-tigrisnél tart, és 467 csoporttagot számlál. A beszélgetéssorozat tematikus rendezvények keretében zajlott, 2018 nyarán indult Fejős Zoltán *Új helyek, új metaforák* című kötetének megvitatásával, majd olyan témákat érintett, mint Múzeum a kortárs irodalomban, Radikális muzeológia, A hasítás művészete / Rajk a múzeumban, Nemzet és varázslás. A nyilvános és nyitott beszélgetéseken – szakemberek bevonásával – a múzeumi kritikai műveltség kereteinek és fogalomtárának szélesítése volt a cél. Ezekkel a keretekkel párhuzamosan tudott kibontakozni és gyűjtőkampányt indukálni a hudsoni idézet és idea újabb embelek, tigrisek és témák folyamatos bevonásával.

De mit jelent egy nem-a-tigris, és miért kell megszámozni őket? A gyűjtőkampányban található, leltári számmal ellátott „példányok” minden esetben közös és többdimenziós történeteket jelentenek. Egyfelől ott van a gyűjtő, aki néz, észrevesz, dokumentál (lefényképez), és ideális esetben szubjektív történetet rendel a környezetében fellelhető tigrishez. Ezt juttatja el a kurátorhoz, aki leltározza, rendszerezi, majd a megfelelő pillanatban számozással, saját kritikai észrevételeivel és értelmezésével is ellátva beilleszti a sorozatba. Másfelől ott van a többi csoporttag, aki reagál ezekre, kiegészít, kommentál, saját élményeket vagy impressziókat fogalmaz meg. Ebben a kontextusban a tigris egyszerre közösségi motívum és metafora, tehát túlmutat önmagán. Elsődleges jelentésén – az ábrázoláson – túl folyamatosan kérdéseket vet fel, értelmez, kritikai attitűddel viszonyul a mindennapok és múzeumi jelenségek, törekvések viszonyához. Mindezt naponta, minden reggel, nagyjából az első és második kávé közé időzítve.

A mindennapi tigrisekre a reflexivitás jellemző, tematikus csoportosításukból belső ívek rajzolódnak ki. Tehát nem kronologikus vagy véletlenszerű sorrendben kerülnek közlésre, hanem előre kigondolt kérdéskörök mentén. Volt már szó posztkolonialista diskurzusokról, állatkeretek, kirakatok és múzeumok párhuzamairól, valóság és fikció, szöveg és kép kapcsolatáról, a különböző ábrázolások, az emlékezet, álom és fantázia viszonyáról, az élő és élettelen közti, olykor elmosódó határvonalakról. A változatos narratív szálak összehangolásában mindig fontos szerepet játszik a gyűjtő álláspontja és a kurátor kritikai attitűdje, cinkossága. Az eredmény, például:

„NEM A TIGRIS 717 // Az állat és a képe mint a fordítás egy lehetséges formája – már most összetett jelenség a Tigristárban. Ezen belül a rajz egy olyan műfaj, amelyben nagyon sokféle látásmód megjeleníthető: a kiemelés, a jelzésérték, az irónia, a romantikus világszemlélet és az idealizált kép, a más állatokkal való keveredés – és sorolhatnám. Dóra Halasi tigrise leginkább a hasonlóság és a portré felől közelít a tigrishez mint dekoratív vadállathoz. Egy tigris egy portréképen – bennem mint nézőben nagyon erősen mutatja az állat individuális, a rajzon mint eszközön keresztül humanizált képét. De lehet, hogy tévedek. Dóra kommentárja: »Még 2007-ben rajzoltam, azt hiszem, az unokatesóm gyereke szeretett volna kapni tigris(rajzot), mert nagyon szereti ezt az állatot. Akkor rajzoltam tigrist. Ezt meghagytam magamnak, ő pedig egy kölyöktigrist kapott.«”

Általában ennél terjedelmesebb bejegyzések jellemzőek a Tigristárra, de sosem túl hosszúak ahhoz, hogy egy-két lélegzetvételre ne lehessen elolvasni. Ideális adagolás annak, aki friss gondolatokra, inspirációra vágyik. Ezek a nem-a-tigrisek teret engednek a szubjektívitásnak, miközben tematikus kereteket szabnak, ám a kurátori szöveg sosem autoriter, nem a magabiztos kijelentések felől közelít, inkább csak kérdez, rátapint, mutat és terel. A bejegyzésekben összeadódik a gyűjtő és a kurátor perspektívája, a nézőpontok összehangolása többszólamúságot teremt, ahol gyakran összemosódnak a gyűjtő, szerző, kurátor szerepkörök határvonalai. Többválaszos kérdés tehát: kik azok, akik észreveszik, összegyűjtik, majd megírják/bemutatják a mindennapi tigriseket?

A kurátor jelenléte és szerepe leglátványosabban a rendszerezésben és rendszerességben érhető tetten. Egy ekkora – és naponta bővülő – archívumot kézben tartani nagy kihívás, figyelmet és fegyelmet követel. Mindeközben a követők, olvasók, rajongók bepillantást nyerhetnek a kurátori tevékenységbe, reflexiókba, az éles, jelen időben történő munkába. Mert ez – annak ellenére, hogy látszólag egy laza és kedves közösségi projekt – mégiscsak felelősséggel járó (szellemi) munka, amit mindennap el kell végezni. Így alakul ki a Tigristár dinamikája, a folyamatos kollaboráció, előtérbe helyezve a dialógusok lehetőségének fontosságát. A gyűjtőkampány tehát felfogható demokratikus alkotói folyamatként is, amelyben kisebb-nagyobb hangsúlyeltolódásokkal, de egyszerre érvényesülnek különböző szemlélet- és gondolkodásmódok, ezzel is biztosítva a folyamatos többszólamúságot.

A tematikus gyűjtőkampány élő archívumot, gyűjteményközösséget teremtett. Élő és dinamikus, mint egy organizmus, mert folyamatosan alakul, bővül, nem tud statikus lenni. Közösségi, mert lételeme a részvétel és együttműködés, a folyamatos kollaboráció és interakció. Így adódnak össze a tudások, a tapasztalatok, az élmények, és válnak ismerőssé, fogyaszthatóvá. A naponta megosztásra kerülő gondolati tartalom, humor és a mindennapi rutinok találkozásából olyan jelenség született, amely jól ábrázolja a fent említett fogalmak működését.

Frazon Zsófia: *Na, akkor most azt találtam ki, amikor idáig értem a szövegolvasásban, hogy az alábbi 14 költői kérdésre, amit Bea feltett a Tigristárral kapcsolatban, módszeresen válaszolok. A válaszok nem jelentenek minden esetben abszolút tudást, inkább hagyom, hogy a kérdések nekem is segítsenek abban, hogy külső szemmel nézzek valamire, amiben az írás pillanatában még nagyon is benne vagyok, magam sem tudom, hogy ér véget, mivé válik, milyen hatásai lesznek a további múzeumi munkáimra.*

Grafikus átdolgozás a Néprajzi Múzeum Ázsia-gyűjteményében található tárgy-töredékről; az eredeti tárgy: Kendődarab; Perzsia, 19. század; nyomott vászonszövet; NM 66.119.55 grafika és arculat: de_form (Demeczky Nóra, Déri Enikő)

Dialógusban a kurátorral

■ **Hogyan olvasható össze a nem-a-tigris metafora és -gyűjtemény a jelenkori múzeumi diskurzusokkal?**

F. Zs.: *A metafora már az eredeti idézetben, a hudsoni megfogalmazásban is nagyon könnyedén összeolvasható volt az akkori, jelenkori múzeumi diskurzusokkal. Angliában járunk, 1977-ben, egy évvel Edward Said Orientalizmus-könyvének megjelenése előtt, ami persze azt is mutatja, hogy a kolonializmuskritika a levegőben van. Ebben az összefüggésben egy olyan mondat, amelynek kulcsfogalma és kulcs gondolata egy tigris, egy tigris múzeumi reprezentációja és interpretációja, nyilvánvaló, hogy saját korában is gazdag és összetett jelentéstartománnyal*

rendelkezik. Azzal pedig, hogy több mint negyven év múlva ez a gondolat vált egy közösségi archívum szervezőelvévé, nemcsak az éppen levegőben levő kritikai gondolatok, hanem az azóta eltelt negyven év múzeumkritikai és múzeumtudományi regiszterei is játékba hozhatók. Az itt és mostban kísérletezünk, de tulajdonképpen széles tapasztalati mezőt mozgatunk. Tudományosat és hétköznapit. És mindebben a múzeum az origó. Nem a cirkusz, nem a színház, nem az áruház, nem az utca, nem az állatkert. Bár ezek mindegyike kapott már egy-egy szótamat.

Tekinthetünk a Tigristárra műhelyként vagy akár mozgalomként is: kísérleti jellegű öndokumentáció, amely – miközben rendszeresen gondolkodtat az aktuális témákról – módszertani és elméleti kérdéseket is feszeget: mit jelent a múzeumi gyűjtés, a gyűjteményi tervezés, miből és mennyit lehet gyűjteni?

F. Zs.: *Én szeretem mindezt laboratóriumnak látni. Akként működtetni. Minden reggel felkelek, és otthon belebújok a muzeológus-szkafanderembe, belépek képzeletben a Tigristár laboratóriumába, ahol a beérkező példányokat és gondolatokat megvizsgálom, kísérletezésbe vágok. Vannak biztosabb kézzel véghezvitt esetek, bizonytalanabbak, de akár tévedhetek is, hiszen ahhoz, hogy megértssem, egy út nem járható, legalább egy icipicit ki kell próbálnom. Az egészben a legjobb a kiszámíthatatlanság: hogy nem tudom, milyen hatást váltok ki. De figyelek a reakciókra is, mielőtt másnap továbbmegyek. Ez alól a halott tigrisek a kivételek. Ott megyek a magam feje után, mert egyszerűen ez a kérdés izgat a leginkább. Meg akarom érteni a pusztítás természetét. És azt, ahogy megpróbáljuk elfedni ennek morális és etikai dimenzióit.*

Lehet-e közösségi gyűjtést szervezni, ha igen, hogyan, milyen módszerekkel?

F. Zs.: *Ez költői kérdés. Persze, lehet. A módszerek választását nagyon sokféle szempont befolyásolja. A feltett kérdés, a kijelölt terep, a megcélzott közösség, a választott platform, az idő, a tempó és sorolhatnám. Egy ilyen kérdésről tulajdonképpen nem is módszertani kézikönyvet, hanem egy kritikai példatárat lehetne készíteni.*

Hogyan lehet feldolgozni a végtelenül változatos, szubjektivitástól nem mentes anyagot?

F. Zs.: *A tőlünk telhető legnagyobb bátorsággal és nyitottsággal. Hagyni kell, hogy az anyag vigyen előre. És el kell fogadni, nem kell rendet csinálni benne, hanem hagyni kell működni a szubjektivitásból eredő széttartást, az asszociatív építkezést, a váratlan kanyarokat. A nagy, egzotikus felfedezések és a látszólag unalmas mindennapi valóságok között is dialógust és harmóniát teremteni – azt hiszem, ez az egészben a legizgalmasabb feladat.*

Meddig terjedhet, és mit jelenthet a terep?

F. Zs.: *A Tigristár esetében a résztvevők jelölik ki a terep határait és jelentéseit: pont addig terjed, ameddig lemerészkednek, és pont annyit jelent, amennyi komplexitást beengednek. Ezen kurátorként is csak finomítani tudok. Ami az embereket nem érdekli, azt képtelenség integrálni. Talán így jellemezhető a leginkább a Tigristár terepadottságai.*

Hogyan valósítható meg a kollaboráció, a többszólamúság?

F. Zs.: *A kollaboráció és a többszólamúság előzetesen választható kutatói stratégia. A megvalósításához azonban szükség van partnerekre: olyanokra, akik önként csatlakoznak a kampányhoz, rövidebb vagy akár hosszabb ideig részt vesznek benne, újabb és újabb gondolatokkal egészítik ki a kollektív archívumot. A Tigristár esetében az a legcsodálatosabb kurátori tapasztalat, hogy ezt másfél*

éve fent lehet tartani, újabb és újabb emberek csatlakoznak, és ez az összhangzatra is hatással van.

Hogyan teremthető meg a közös beszédmód?

F. Zs.: *Igazából nem is tudom, kell-e közös beszédmód. A tigris mint lény, mint metafora, mint test, mint kulturális tapasztalat olyan gazdag, mégis olyan jól központosított, hogy automatikusan válik olyan bolygóvá, ami körül nekünk csak keringeni kell. Azért vagyunk még mindig benne, mert egyszerűen vonz minket. Ez a vonzalom teremti meg a közös beszédmódot.*

Továbbá: kiknek a hangján szólal meg egy-egy szöveg/jelenség?

F. Zs.: *Az alaphangot az adja meg, aki beküldi a tigrist, de a gyűjteménybe illesztés során kár lenne tagadni a kuratori, gyűjteménykezelői hangot is. Fontos azonban, hogy ez ne nyomja el a másikat. Erősítse a benne levő regisztereket, átkösse más hasonló esetekhez, vagy felhívja a figyelmet a rejtettebb összefüggésekre is. Tehát az a jó, ha egy-egy szöveg eleve többszólamú, a felhangok között pedig más szövegek és összefüggések hangjai is felismerhetők.*

Hogyan építhető be egy „másik” gondolat az összképbe?

F. Zs.: *Asszociatív módon. Tudományos kutatással. Fogalmi átkötésekkel. Szín szerint. Forma szerint. Iróniával. Történeti összefüggésekkel. Vagy bármilyen meredek megoldással.*

Az egymás mellett hallható hangok a hierarchia feloldását/megszűnését jelentik-e?

F. Zs.: *Az akadémiai tudás és gondolkodás számára a hétköznapi tudás, a művészi intenció, a radikális mindennapiság alapvetően fontos – az én tudomány-szemléletem szerint mindenképp. De tökéletesen tisztában vagyok azzal, hogy ezek között a szegmensek között a vélt vagy valós hierarchia, az akadémiai tudás vélt vagy valós hatalma nagyon nehezen kiküszöbölhető. Olyan beidegződés, amitől nehezen szabadulunk. A Tigristár missziója, hogy törekedjen a feloldásra. A siker mértéke esetről esetre változik. A végén majd lehet erről talán összességében gondolkodni, megérteni a hatalom természetét és mintázatát. Ez egy elég fontos tanulási folyamat.*

Van-e egy gyűjteményi folyamatnak felső határa, és ha igen, mi szabja meg?

F. Zs.: *Persze, van. 999. Ezt a számot én szabtam meg, már a kampány elején. Vakmerő vállalkozás volt, de kettővel elmarad még így is az 1001 éjszaka meséitől. És álmomban sem gondoltam, hogy ennek a számnak bármiféle realitása lehet. Most már kezdem elhinni.*

Mi történik egy gyűjteménnyel, amikor eléri ezt?

F. Zs.: *Kampányként véget ér, de gyűjteményként új életet kezdhet. Aztán jöhetnek a pingvinek.*

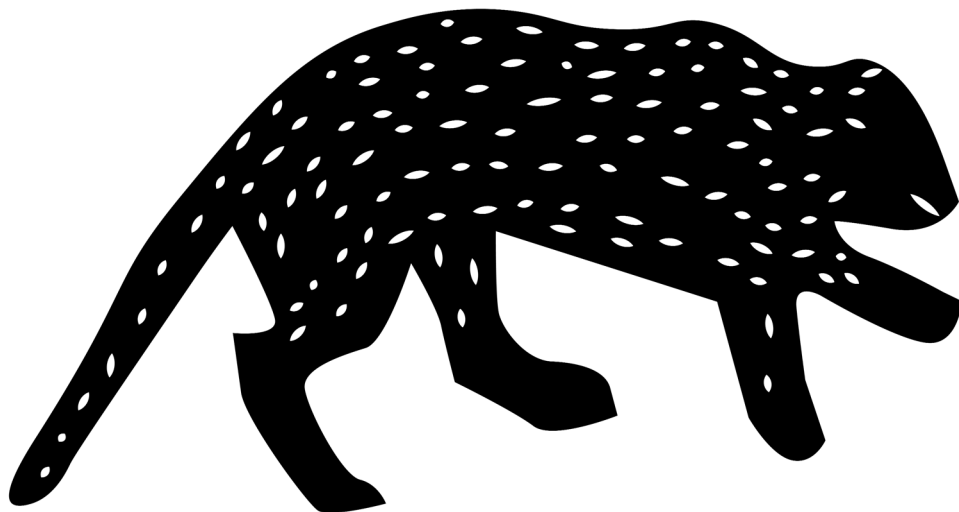
Lehet-e egy tematikus online archívumból kiállítás?

F. Zs.: *Persze, lehet. Mindenből lehet. De ebből nem lesz. Nem tervezem. Vonzó megoldás volna, de nagyon sok ponton ellene menne a részvételi munkának. Olyasmiben viszont gondolkodom, hogy szabadon rendezhetővé tenni a gyűjteményt. Ehhez fejleszteni egy platformot. Ha nem ununk rá nagyon az online közegekre. Viszont azok a múzeumi műtárgyak, amelyek a kampány során figyelmet kaptak, például a Néprajzi Múzeum gyűjteményében, azok további életét, kiállíthatóságát és kiállítási tárgyként való működését egészen biztos, hogy befolyásolja majd a Tigristári leltári szám és jelentéstartomány. A Múzeum készülő állandó kiállításába már be is válogattam egy ilyen tárgyat, és egelőre kísérletezem azzal, hogy miként húzhatja magával akár az összes többi tigrist, ami a tárban található. Meglátjuk.*

És nem utolsósorban: milyen hasznosítható módszertani vagy akár elméleti következtetéseket tudunk levonni egy ilyen kísérlet után?

F. Zs.: *Egyáltalán nem volt cél a hasznosíthatóság, sem az induláskor, sem a későbbiekben. A nyitott művek és nyitott gondolatok épp attól jók, azért inspirálóak, mert a hasznosításuk, használhatóságuk és hozzáférhetőségük is teljesen szabad. Tekintsük ezt ideális formának!*

Grafikus átdolgozás a Néprajzi Múzeum Gazdálkodásgyűjteményében található tárgy mintájáról; az eredeti tárgy: Sótartó fedél nélkül, Tiszavasvári, 1952; marhaszarv, keményfa; NM 52.6.2; grafika és arculat: de_form (Demeczky Nóra, Déri Enikő)

A NEM A TIGRIS / *múzeumi gyűjtőkampány* tehát nem csupán a mindennapi tigrisek reprezentációiról és az általuk közvetített, megjelenített aktuális témákról gondolkodik, hanem tágabb értelemben magáról a gyűjteményezésről, az együttműködésről, dialógusról és kiállításról is. Módszertani, szemléleti reflexiókkal is találkozunk, ahol a bemutatási mód és az esztétikai vonatkozások együttesen rendszert alkotnak. Fejős Zoltán utal rá *Új helyek, új metaforák* című könyvében, hogy a kortárs múzeumi diskurzusok szélesebb nyilvánosságban zajló vitái elsősorban a kiállításokat, a múzeumkritikát, a társadalmi-kulturális problémákat helyezik előtérbe, azonban a reflexiók egy újabb iránya az archiválás és múzeumi gyűjtés gyakorlatát, az ezzel kapcsolatosan felmerülő kritikai szempontokat is hangsúlyozza: „A kortárs múzeumi gyűjtés és feldolgozás ebben a folyamatban nem a társadalom szubjektivitásától mentes külső tanulmányozását jelenti, hanem a többirányú kölcsönösség alapján végbemenő interakciót.” (Fejős 2017. 17–18.) Hangsúlyos tehát a személyesség, az elméletet és gyakorlatot összefűző praxis, valamint az interakció, hiszen ezáltal valósulhat meg az a módszertani előrelépés is, amely a nyitott múzeum irányába mutat. Mivel a gyűjtés ez esetben közösségi tevékenység, a folyamatosan képződő forrásanyag kapcsolatot tud teremteni az individuumok és az archívum között, túllépve az egyirányú közvetítésen és kommunikáción. Kérdés, hogy milyen eszközeink vannak arra, hogy ezeket a jelenségeket szisztematikusan beépítsük a közösségi tigrisgyűjtésbe, mit jelent a szelekció, esetenként önkorlátozás egy ennyire sze-

mélyes keretben, milyen érvek mentén húzódik meg a 999-es határ. A gyűjteményi tervezéskor fontos szempont és kihívás lehet a korlátok felállítása, illetve a rugalmasság, nyitottság közti egyensúly megteremtése.

Közösségi téma lett a *nem-a-tigris*, egyfajta közös minőség: nem kell feltétlenül fizikai tárgynak lennie ahhoz, hogy múzeumi kontextusba kerüljön. Ilyen értelemben fogalomként/jelenségként, akár szlogenként vált közösségivé, társadalmivá (vö. „social object”/„társadalmi tárgy”, Simon 2000. IV. – hiszen az emberek közötti interakciókat segítő, előmozdító jelenségek közös jellemzői, hogy személyesek, aktívak, figyelemfelkeltők (provocative) és másokkal összefüggésben állnak (relational) (Simon 2000. IV. A tigris ilyen: személyes, gyűjtésre és gondolkodásra kész, interakciót és dialógust követel).

Az interakció és együttműködés máris újabb kérdésfelvetést idéz elő: mi szükséges ahhoz, hogy megvalósuljon a közösségi részvétel és együttműködés, mit lehet átültetni a kollaboratív etnográfia és részvételi múzeum módszertanából egy gyűjtőkampányba vagy fordítva? Adottak a fogalmak: kommunikáció, koordináció, kooperáció, kollaboráció – ezek mind erőteljesen jelen vannak a Tigristárban. A cél mindig a közösen létrehozott új tartalom és tudás (közösségi tudástár), ezen belül pedig egyfajta kölcsönös tudásmegosztás, -körforgás megteremtése. A csoporttagok történetei összeadódnak a kurátor értelmezésével, majd egymást kiegészítve kerülnek megosztásra. De nem csak ez a kétfajta tudás kapcsolódik össze, hiszen az olvasói interpretációk (esetenként hozzászólások, kommentárok) is kiegészítik ezeket. Komplex hely ez a Tigristár: nem csupán fotók és történetek, inkább fogalmak és gondolatok tárhelye. Joanne Rappaport a kollaboratív etnográfiát olyan „térként” határozza meg, ahol közös értelmezések, kollektív fogalmi eszköztárak jöhetnek létre, de mindez nem akadémiai keretek között történik (Rappaport 2008. 5.). Ha ilyen kísérletként tekintünk a Tigristárra, bizony jó terep lehet a kollaboratív etnográfia gyakorlására, és bár a budapesti Néprajzi Múzeum MaDok-programjának keretei között működik, nem mondható el róla, hogy akadémiai aspirációk által vezérelt projekt.

A részvétel és együttműködés – mint *fogalom és napi gyakorlat* elválaszthatatlan a múzeumi diskurzustól. Ha mindezt átemeljük gyűjteményi kontextusba, számos párhuzamot fedezhetünk fel. A részvétel azt jelenti, hogy szerepet szán külső résztvevőknek is, az együttműködés pedig a kollektív szerzőségeket, a közönség (egyén vagy csoport) aktív partnerré válik a tartalom létrehozásában. „Az esetek viszont azt mutatják, hogy a részvétel és az együttműködés formái és gyakorlatai szüntelenül keverednek egymással. [...] A részvétel és az együttműködés tehát komplex, társadalmi és alkotói közegbe ágyazott gyakorlat.” (Foster, Frazon, Gadó, Illés, Schleicher, Szakács, Toronyi, Wilhelm 2019. 127–128.) *Enélkül a gyűjtőkampány sem létezhetne, hiszen már alakulását tekintve is alulról jövő kezdeményezés volt – tehát „külső” résztvevők hívták életre –, erre a spontán igényre válaszolt a kurátor a Tigristár létrehozásával és folyamatos működtetésével. A gyűjtés aktusa, azaz a beküldött „példányok” nélkül nem bontakozhatna ki a közös gondolkodás, a belső tematikus ív, nem aktualizálódhatna naponta a hudsoni gondolat.*

A szubjektív múzeum és szubjektív gyűjtemény/archívum közti hasonlóságok is adottak: „Gyakorlatként ez jelentheti a kurátor szubjektivitását ugyanúgy, mint egy közönség vagy a befogadó közönség személyes viszonyulásait – múzeumhoz, gyűjteményhez, tárgyakhoz és kiállításához. Módszertani elvként pedig azt a perspektívaváltást jelöli, amely során egy intézmény elkötelezi magát a sze-

mélyes beszédmód, a szubjektív szerkesztés-, látás- és gondolkodásmód mellett.” (Frazon 2019. 151.) A Tigristárban megjelenő képek és szövegek (az egyszerűség kedvéért használom most így, de jeleztem már, hogy ennél komplexebb tartalmakról van szó) mind személyesek és szubjektívek, gyakran hordoznak magukban humort, provokatív gondolatokat. A csoportban részt vevők viszonyulása is szubjektív, talán nem is lehetne más, hiszen ez a beszédmód, alap-hangulat jellemző kezdetek óta a csoportra.

A *NEM A TIGRIS / múzeumi gyűjtőkampány* elsősorban nem egy kutatási projekt (bár lehetne!), hanem múzeumi kísérlet, amely magában hordozza a fent említett néhány, az új muzeológiára és a nyitott múzeumkonceptióra jellemző elvet és gyakorlatot. Mégis mintha túlmutatna önmagán a jelenkutatás felé. Olyan muzeológiai és módszertani mintákat követ, amelyeket könnyen illeszthetünk a *hálózati munka, dokumentáció és participációs gyakorlat* kontextusába. Ezeket a jelenségeket/gyakorlatokat nevezi Fejős Zoltán az új jelenkutatási hullám fő vonásainak. A hálózati munkát részben a folytonosság elemeként, részben módszerként, a dokumentáció fogalmát és mintáját dialógus jellegűként, a participációs gyakorlatot pedig az „új gyűjtés” innovatív módszereként határozza meg (Fejős 2017. 199.). Mintha csak a Tigristár működési elvét és dinamikáját írta volna körül.

Szubjektív, de koncepciózus projektről van tehát szó, és mint múzeumszerelmes Tigristár-tag ámulattal figyelem a már több mint másfél éve tartó folyamatot. Látjuk, hogy a hudsoni gondolat mindmáig hat, a múzeumra, a gyűjtésre, gondolkodásmódunkra. Ha így haladunk, bizony egy nem-a-tigris lehet minden múzeumból! Záróakkordként a Tigristár 551-es darabjára utalok,⁴ ez egy olyan „nem-a-tigris”, amelyik jól ábrázolja azt a disszonanciát, amely a múzeumi gondolat mögött van, és utal a kurátor törekvésére is, aki szerint meg szeretné érteni a pusztítás természetét, annak morális és etikai dimenzióival együtt: az élő tigriseknek nincs természetes ellenfele, mégis minden tigrisfaj kihalófélben van – az embernek köszönhetően.

■ IRODALOM

Fejős Zoltán: *Új helyek, új metaforák. Közelítések a jelenkor múzeumi etnográfijához*. Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen, 2017.

Foster, Hannah Daisy – Frazon Zsófia – Gadó Flóra – Illés Péter – Schleicher Vera – Szakács Eszter – Toronyi Zsuzsanna – Wilhelm Gábor: *Részvétel és együttműködés*. In: ...NYITOTT MÚZEUM... *Együttműködés, részvétel, társadalmi múzeum*. Szerk. Frazon Zsófia. Néprajzi Múzeum, Bp., 2019. 126–141.

Frazon Zsófia: *Szubjektív múzeum*. In: ...NYITOTT MÚZEUM... *Együttműködés, részvétel, társadalmi múzeum*. Szerk. Frazon Zsófia. Néprajzi Múzeum, Bp., 2019. 150–161.

Rappaport, Joanne: *Beyond Participant Observation. Collaborative Ethnography as Theoretical Innovation*. Collaborative Anthropologies 1. University of Nebraska Press, 2008. 1–31.

Simon, Nina: *The participatory museum*. 2000. <http://www.participatorymuseum.org/read/> (Utolsó megtekintés: 2020. szeptember 27.)

■ JEGYZETEK

1. *Museums for the 1980s. A Survey of the World Trends*. Paris, UNESCO, 7.

2. Ezt a továbbiakban olykor egyszerűsítve Tigristárnak vagy gyűjtőkampánynak is nevezem.

3. Erről a spontaneitásról, kísérletezésről árulkodik a *NEM A TIGRIS / múzeumi gyűjtőkampány* leírásában szereplő utolsó mondat is: „TEGYÜNK EGY PRÓBÁT!”

4. „NEM A TIGRIS 551 // A veszélyeztetett állatfajok esetében a szabadon élő, a fogva tartott és a mentett példányok élete között látszólag egyértelműek a fizikai és jogi határok. Az ember, aki ezeket a határokat húzza, azonban alakítja is: nem csupán a mindennapokban, hanem morális és etikai keretek között is. Alakítja, formálja, és nemritkán vissza is él ezekkel – akárcsak a múzeumi műtárgyak esetében. A közelség, a szelídítés, a játék pedig olyan eszközök, amelyek a valóság elfedésére is alkalmasak. Sári Stenczer a frissen piacra dobott és elképesztően népszerű *Tiger King* című amerikai dokumentumfilm-sorozathoz írt kommentárt. No para, nincs spoiler.

»Zsófiával már leveleztük, hogy az USA-ban több tigris él fogságban, mint szabadon az egész földkerekségen. Pár héttel utána dobta fel a Netflix a *Tiger King* című új, hétrészes dokumentumfilm sorozatát. A fikciós soro-

zatok fordulatosságát és beszippantó hatását a végletekig imitáló igaz történetben a valódi igazság ugyan sosem derül ki, de bepillantást nyerhetünk olyan mindennapokba, melyeket legvadabb álmainkban sem képzelnénk el. A reality TV-k és 15 perces hírnevek világának stílusában forgatott, rengeteg intim részlettel fűszerezett felvételeket nézve képesek vagyunk elfelejteni, hogy itt valójában az állatok abuzálásáról van szó. Vagy kéne hogy szó legyen. A sorozat tökéletesen mutatja be, hogy mire van szüksége (és mihez szokott) a mai fogyasztói társadalmunk. Összességében pedig elmondható, hogy a tigriseket és egyéb nagymacskákat tartó magánemberek egytől egyig elmebetegek.«

A szereplők és a téma a *National Geographic* 2019. decemberi számában is megjelent: adatokkal, a filmben is látható szereplőkkel, a legfontosabb problémák és a kritika kifejtésével (írta: Sharon Guynup). Mindez mégsem vált széles körben beszédtemává és gondolkodás tárgyává. A dokumentumfilm sorozat hatásai egyelőre nem láthatók: hiszen az USA-ban továbbra sem született törvény a magánállatkertek és a vadállattartás szigorítására, a visszaélések hatékony felmérésére és visszaszorítására. Az erőszak, az állatok bántalmazása és gyilkolása, ennek mértéke egyelőre ismeretlen tényezők. A film népszerűsége azonban példa nélküli. Kérdés, hogy a világvármány miatt megváltozott társadalmi (és természeti) erőtér, a korlátozások, a karantén és ennek hatására várhatóan kialakuló világválság vajon befolyásolhatja-e ezt a gyakorlatot, vagy csak tovább mélyíti a valóság és a titkokkal elfedett felszín közötti szakadékot.”

